

KS. ANDRZEJ RUTKOWSKI
Lublin, KUL

MSZE OKOLICZNOŚCIOWE I ZA ZMARŁYCH W ŻYCIU KOŚCIOŁA PARTYKULARNEGO

Po II Soborze Watykańskim z nową mocą każda celebracja Mszy św. oraz z udziałem różnych wspólnot i grup zawsze podejmuje nie tylko ogólne intencje Kościoła, lecz także poszczególnych wiernych poprzez wezwania modlitwy powszechnej, wspomnienie w modlitwie eucharystycznej itp. Jednakże w niektórych przypadkach oraz dniach można tego doświadczyć poprzez zastosowanie jeszcze innych, specjalnych tekstów liturgicznych, jak np.: antyfony, kolekta, czytania mszalne, psalm responsoryjny, modlitwa nad darami, prefacja, modlitwa po Komunii św. czy uroczyste błogosławieństwo. Zestaw tychże formuł zmiennych dla danej celebracji eucharystycznej oznacza swego rodzaju techniczne czy technicyzyczne pojęcie formularza mszalnego. Po II Soborze Watykańskim upowszechniło się, że zamiast pojęcia formularza mszalnego używa się także pojęcia Mszy o danym misterium wiary, czy Mszy w danej intencji, jak Msza przy udzielaniu chrztu, Msza o zachowanie pokoju i sprawiedliwości, Msza o Trójcy Najświętszej itp. W języku polskim przyjęto także pojęcie Mszy okolicznościowych na określenie łącznie Mszy obrzędowych w różnych intencjach i wotywnych. Pojęcie to nabiera dodatkowego znaczenia, skoro słowo „okoliczność” oznacza wydarzenie godne uwagi, fakt, zajście, sytuację, sposobność¹.

Ogólne znaczenie Mszy okolicznościowych w życiu Kościołów partykularnych skupia się na fakcie, że ich celebracja odbywa się ze względu na duchowe dobro wiernych. Jednocześnie podstawowa zasada tych Mszy dotyczy umiarkowanego z nich korzystania, tak aby nie zaciemniać misterium roku liturgicznego. Uwydatnia się ponadto, że to wokół Mszy św. wotywniej lub okolicznościowej koncentruje się szereg celebracji, jak np. w pierwszy czwartek, piątek i sobotę miesiąca, spe-

¹ J. DECYK, *Msze okolicznościowe i wotywny*, w: B. NADOLSKI (red.), *Mszal księgą życia chrześcijańskiego*, Poznań 1989, s. 195–196; R. BARILE, *I mesi devozionali*, RiPL31 (1993), nr 4, s. 46–47; Cz. KRAKOWIAK, *Msze wotywny i w różnych potrzebach według „Mszału dla diecezji polskich”*, „Liturgia Sacra” 7 (2001), s. 222, 224; H.J. SOBECZKO, *Pełne i owocne uczestnictwo w Eucharystii*, w: A. ŻĄDŁO (red.), *Eucharystia w życiu Kościoła*, Katowice 2005, s. 102–103; A. SIELEPIN, *Eschatologia w obrzędach pogrzebu katolickiego*, w: Cz. KRAKOWIAK, W. PAŁĘCKI (red.), *Studia liturgiczne*, t. VIII: *Pogrzeb chrześcijański. Obrzędy, teologia, praktyka*, Lublin 2012, s. 67–68, 71–72; Z. TOMASZEK, *Znaczenie uczestnictwa w Eucharystii dla życia chrześcijańskiego*, „Studia Pastoralne” 4 (2008), nr 4, s. 223–224; K. MAŁYS, *Duch i forma w liturgii Mszy świętej*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *Sakramenty i sakramentalia*, Sandomierz 2013, s. 72–73.

cialne dni ogólnokościelne, diecezjalne i parafialne, „biały tydzień”, tygodnie modlitw itp.² W ten sposób doświadczenie w Kościołach partykularnych może wynikać z przekonania w Kościele powszechnym, że przy odpowiednim usposobieniu wiernych i doborze, szczególnie liturgii słowa i modlitw we właściwych okolicznościach i prawdziwej potrzebie, Eucharystia wraz z wydarzeniami życia wiernych staje się uświęceniem przez łaskę wypływającą z misterium paschalnego oraz błaganiem za świat i Kościół³. Spośród zagadnień szczegółowych, lecz wspólnych liturgii wielu Mszy okolicznościowych i za zmarłych, podejmuje się także sprawę liturgii słowa podczas tychże Mszy. Drugi polski synod plenarny poleca duszpastorzom, aby znali i należycie stosowali te czytania biblijne podczas celebracji obrzędowych w różnych potrzebach oraz we Mszach wotywnych za zmarłych⁴. Tym samym w życiu Kościołów partykularnych odzwierciedlenie znajduje dążenie w Kościele powszechnym do odpowiedniego przygotowania Eucharystii, udziału i jej owocowania w życiu wiernych dzięki uwzględnieniu duszpasterskich potrzeb zgromadzenia przy wyborze tekstów mszalnych zależnie od duchowego przygotowania i poziomu intelektualnego uczestników oraz ponad własnymi upodobaniami. To dążenie w Kościele powszechnym dotyczy także duszpasterskiej skuteczności liturgii poprzez wybór spośród licznych tekstów mszalnych oraz przygotowanie Eucharystii i uzgodnienie z diakonem, lektorami, psalterzystą, kantorem, komentatorem i chórem na rzecz wprowadzenia, zwłaszcza słuchaczy słowa Bożego, w pełniejsze rozumienie misterium i wychowanie do głębszego umiłowania objawionego słowa⁵. Wskazania powyższe dotyczą również innych celebracji, np. Mszy pierwszokomunijnej oraz uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa⁶. Ustawodawstwo kościelne zobowiązuje również do wygłaszania homilii podczas tych Mszy⁷.

1. Msze obrzędowe

Msze obrzędowe składają się na pierwszą grupę Mszy okolicznościowych i oznaczają celebrację mszalną w związku z udzieleniem niektórych sakramentów i sakramentaliów. Bogactwo ich tekstów po II Soborze Watykańskim obejmuje Mszę przy udzielaniu sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, przy udzielaniu święceń, przy udzielaniu Wiatyku, za małżonków, przy udzielaniu błogosławień-

² *Trzeci synod archidiecezji warszawskiej* (12 IX 1974), WAW 65 (1975), s. 114, 135; *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, MPP 76 (1991), nr 10 bis, s. 109.

³ *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału rzymskiego*. Rzym 2002 nr 368–369, Poznań 2004 (dalej: OWMR), s. 103.

⁴ *Drugi polski synod plenarny. Teksty robocze*, Poznań 1991, s. 52.

⁵ *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do Lekcjonarza mszalnego*, nr 72, 86, w: J. MIAZEK (red.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 57, 62; OWMR, s. 97, 100 (nr 352, 359).

⁶ *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 107.

⁷ *Zob. np. Trzeci synod diecezji kieleckiej 1984–1991*, Kielce 1992, s. 214.

stwa opatowi lub ksieni, na konsekrację dziewic, śluby zakonne oraz na poświęcenie kościoła i ołtarza. Na znaczenie tychże Mszy wskazuje możliwość ich celebracji według odpowiednich tekstów mszalnych także w dni w randze święta, dni oktawy Narodzenia Pańskiego itd. Często jednak zapomina się, że nie sprawuje się ich w dni w randze uroczystości oraz w oktawie Wielkanocy⁸.

To bogactwo w życiu Kościoła partykularnego może znaleźć odzwierciedlenie przede wszystkim poprzez sam fakt, że wielokrotnie podejmuje się upowszechnianie praktyki udzielania niektórych sakramentów i sakramentaliów podczas Mszy św. Na pierwszym miejscu jest to Msza przy udzielaniu Wiatyku w domu chorego z uwagi na przyjęcie Komunii św. pod obiema postaciami i związek z misterium paschalnym Chrystusa oraz Msza podczas sakramentalnego namaszczenia grupy chorych w kościele. Ponadto w uzasadnieniu łączenia ze Mszą zawierania małżeństwa, oprócz uwydatnienia paschalnego misterium Chrystusa, przywołuje się prawdę, że Eucharystia to źródło życia Kościoła i wszystkich łask sakramentalnych oraz wzór wierności i ofiarnej miłości dla przyszłych małżonków. Wreszcie w nawiązaniu do tychże celebracji w życiu Kościołów partykularnych uwrażliwiono na dobre ich przygotowanie oraz na zachowywanie przez duszpasterzy właściwych zasad binacji i trynacji przy tej okazji⁹.

2. Msze w różnych potrzebach

W drugiej grupie okolicznościowych celebracji po II Soborze Watykańskim pod nazwą Mszy w różnych potrzebach uporządkowano je według tematyki życia Kościoła, życia społeczności świeckiej, różnych okoliczności życia publicznego oraz szczególnych potrzeb. W praktyce zamazuje się czasem ich odróżnienie od Mszy wotywnych. Lecz to prawda, że u początków Mszy wotywnych, jeszcze przed czasami średniowiecza, oznaczały one Msze w specjalnej intencji, zwłaszcza na życzenie wiernych (łac. *votum* – intencja)¹⁰. Obecnie autorytet Kościoła powszechnego wskazuje na zauważenie przez kompetentną władzę w Kościołach partykular-

⁸ OWMR, s. 103 (nr 372).

⁹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały pierwszego synodu diecezji katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 67; *Statuty drugiego synodu gdańskiego*, Gdańsk – Oliwa 1976, s. 107; *Duszpasterski synod archidiecezji krakowskiej 1972–1979. Przebieg prac synodalnych. Dokumenty synodu. Dokumentacja synodu*, t. I, Kraków 1985, s. 300; *Drugi synod archidiecezji gnieźnieńskiej*, Gniezno 1981, s. 123; *Chrystus światłem Maryja wzorem. Drugi synod diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1987, s. 93; *Drugi synod diecezji lubelskiej 1977–1985*, Lublin 1988, s. 88; *Drugi polski synod plenarny*, s. 74; *Synod archidiecezji wrocławskiej 1985–1991*, Wrocław 1995, s. 297, nr 68; *Trzeci synod diecezji kieleckiej*, s. 207–208; *Poznański synod archidiecezjalny 1992–1993. Dokumenty*, Poznań (b.r.w.), s. 292; *Drugi synod diecezji wrocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994, s. 81.

¹⁰ B. NADOLSKI, *Msze tematyczne*, RBL 30 (1977), s. 271–272; P. SORCI, *I giorni devozionali e il giorno del Signore*, RiPL 31 (1993), nr 4, s. 58–59; KRAKOWIAK, *Msze wotywny*, s. 224–225; TOMASZEK, *Znaczenie uczestnictwa w Eucharystii*, s. 225–226; SOBECZKO, *Pełne i owocne uczestnictwo*, s. 113–114.

nych niektórych sytuacji oraz ich występowania co pewien czas lub powtarzania się w stałych terminach. W ten sposób inspiracja na szczęblu Kościoła powszechnego pozostawia Kościołom partykularnym ustalenie w ciągu roku terminów publicznych modlitw błagalnych¹¹. Ponadto w Polsce oprócz Mszy za papieża, zwłaszcza w rocznicę wyboru, okazję dla rozszerzenia tej praktyki stanowiło comiesięczne wspomnienie w modlitwie Jana Pawła II w latach jego pontyfikatu. Jakkolwiek również po 2005 r. dzień 16 każdego miesiąca zachowuje swój związek z modlitwą za papieża¹².

W życiu Kościoła partykularnego podstawę tej grupy okolicznościowej liturgii mszalnej stanowią Msze z okazji kwartalnych dni modlitw. Oprócz tego, według odpowiednich tekstów mszalnych, poleca się częstą celebrację Mszy kapłana za siebie w rocznicę własnych święceń kapłańskich, Mszy o jedność chrześcijan, również poza Tygodniem modlitw w dniach 18–25 stycznia oraz Mszy o powołania kapłańskie. Ponadto w Kościele poznańskim posłużono się terminem „Msza odpowiadająca potrzebom danej społeczności” w związku z kilkudniową adoracją eucharystyczną w parafii¹³. Odmówienie modlitwy mszalnej za biskupa w Kościele plockim zalecono podczas rozpoczęcia wizytacji kanonicznej w parafii¹⁴.

3. Msze wotywnne

Msze wotywnne to ostatnia, ale najliczniejsza grupa okolicznościowych celebracji. Po II Soborze Watykańskim nastąpiło znaczne uproszczenie w ich klasyfikacji oraz możliwości celebracji w określone dni. Jak przy rozwoju Mszy wotywnnych, wskazano także na ich związek z pobożnością wiernych. Obecnie bogactwo tychże Mszy wotywnnych można uporządkować zależnie od tego, czy dotyczą misterii Pańskich, Najświętszej Maryi Panny, aniołów oraz świętego, wielu świętych lub wszystkich świętych. Nie sprawuje się jednak Mszy wotywnnej z uroczystości, świąt i wspomnień roku liturgicznego. Motywuje to zwłaszcza odniesienie tychże uroczystości, świąt i wspomnień do misterii życia Chrystusa, Najświętszej Maryi Panny oraz ich uobecnianie w określonym dniu roku liturgicznego. Można sprawować jedynie Mszę wotywną z uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny¹⁵. W Polsce dodatkowe znaczenie przysługuje wotywnom z okazji mie-

¹¹ OWMR, s. 103–104 (nr 373).

¹² KURIA METROPOLITALNA WARSZAWSKA, *Instrukcja duszpasterska w sprawie modlitw za Ojca Świętego 16 każdego miesiąca*, nr II, 1, WAW 73 (1983), s. 509–510.

¹³ *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego, odprawionego pod przewodnictwem księdza arcybiskupa Antoniego Baraniaka w dniach 4 VI, 12 IX i 12 X milenijnego Roku Pańskiego 1968*, Poznań 1972, s. 171, 229, 384; *Wiara, modlitwa i życie*, s. 66; *Chrystus światłem*, s. 125.

¹⁴ *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 85.

¹⁵ OWMR, s. 104 (nr 375).

sięczych dni eucharystycznych¹⁶. Po II Soborze Watykańskim można jednakże postawić pytanie, czy celebrowanie dwanaście razy w roku tej samej Mszy wotywniej w różnych okresach liturgicznych nie zaciemnia identyfikacji każdego z tychże okresów. Nadto, czy nie należałoby licznego udziału wiernych w dzień powszedni wykorzystywać dla pogłębiania przez nich przeżycia misterium roku liturgicznego, a zwłaszcza Adwentu, okresu Narodzenia Pańskiego, Wielkiego Postu i wielkanocnego?

3.1. Msze wotywnie ku czci Osób Boskich

Msze wotywnie ku czci Osób Boskich wyrażają całokształt Ich działania, a zarazem nawiązują do wydarzeń zbawczych. Wśród tychże Mszy wotywnych obszeroną grupę tworzą przede wszystkim Msze wotywnie o Jezusie Chrystusie¹⁷.

Na pierwszym miejscu w życiu Kościołów partykularnych okazją do celebrowania Mszy wotywnych jest pierwszy piątek miesiąca z wotywą o Najświętszym Sercu Pana Jezusa. Poprzedza ona lub kończy się wystawieniem Najświętszego Sakramentu i odmówieniem litanii do Najświętszego Serca Jezusowego. Ta praktyka dodatkowej celebrowania lub nabożeństwa stanowi ponadto warunek, na podstawie którego można dwa razy w ciągu dnia zastosować tego rodzaju liturgię wotywną. Dodatkowo o jej znaczeniu świadczy polecenie w archidiecezji poznańskiej, aby w kościele katedralnym brali w niej udział alumni seminarium duchownego¹⁸. Inna sposobność wotywnych celebrowania mszalnych to jednodniowa lub kilkudniowa adoracja Najświętszego Sakramentu w parafii. W Kościele poznańskim w 1970 r. na jej określenie użyto nazwy „wotywy II klasy”. Obecnie odpowiadałoby to wotywie, którą można sprawować także we wspomnienie obowiązkowe oraz dni powszednie Adwentu do dnia 16 grudnia, okresu Narodzenia Pańskiego oraz wielkanocnego. Mszę wotywną o Najświętszej Eucharystii poleca się ponadto codziennie podczas dawnej oktawy uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa przed procesją eucharystyczną¹⁹. Ubogacenie wyboru Mszy wotywnych podczas dni dorocznej adoracji eucharystycznej podjęto w Kościele kieleckim w 1992 r. możliwość wyboru, oprócz Mszy o Najświętszej Eucharystii, Mszę o Najświętszym Sercu Pana

¹⁶ Zarządzenie 124 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie Mszy wotywnych, nr 1–3, WAW 61 (1971), s. 160.

¹⁷ Zarządzenie Księży Biskupów, wydane w związku z Instrukcją Kongregacji Obrzędów o kulcie tajemnicy eucharystycznej „*Eucharisticum mysterium*”, nr 12, w: CZ. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ (red.), *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1998*, Lublin 1999, s. 76.

¹⁸ *Synod diecezji wrocławskiej odbyty we Wrocławku w dniach 6–9 XI 1967 r. pod przewodnictwem księdza biskupa Antoniego Pawłowskiego, biskupa wrocławskiego* (Statuty i załączniki), KDW 51 (1968), s. 111; *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 259; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej 1982–1986. Ad imaginem Ecclesiae universalis (Lumen gentium 23)*, Tarnów 1990, s. 103, 124; *Uchwały synodu archidiecezji w Lubaczowie*, Lubaczów 1991, s. 65.

¹⁹ *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 384; *Chrystus światłem*, s. 125; *Synod archidiecezji wrocławskiej*, s. 289.

Jezusa, Mszę o Krzyżu świętym oraz Mszę o Jezusie Chrystusie Najwyższym i Wiecznym Kapłanie²⁰. Natomiast w Kościele krakowskim (1983 r.) i częstochowskim (1986 r.) zaproponowano, aby w trzeci piątek miesiąca celebrowano Mszę wotywną o Miłosierdziu Bożym²¹. Wotywy o Duchu Świętym zalecono odprawiać podczas dekanalnych dni kapłańskich w Kościele poznańskim (1970 r.) i gdańskim (1973 r.)²².

3.2. Msze wotywny o Najświętszej Maryi Pannie

Już przed II Soborem Watykańskim istniały Msze wotywny o Najświętszej Maryi Pannie na poszczególne okresy roku liturgicznego. Jednakże obecnie bogactwo Mszy wotywnych o Najświętszej Maryi Pannie łączy się zarówno z bogactwem osobowości Maryi i Jej udziału w dziele zbawienia, Jej rolą we wspólnocie Kościoła, jak również w historii oraz Jej znaczeniem w życiu poszczególnych wspólnot i wiernych²³.

3.2.1. Msza o NMP w Adwencie

Spośród wotywny maryjnych w Polsce zdecydowanie naczelne miejsce od XIII, a zwłaszcza XVI w. zajmuje tradycyjna Msza o Najświętszej Maryi Pannie w Adwencie (roraty)²⁴. Lecz w związku z bogactwem liturgii każdego dnia powszedniego Adwentu po II Soborze Watykańskim rodzi się pytanie o potrzebę modyfikacji zwyczaju celebracji codziennie tej samej Mszy jako wotywy maryjnej²⁵.

Co do pory tejże liturgii, uznanie w życiu Kościołów partykularnych zachowuje zwyczaj jej celebracji w godzinach porannych przed wschodem słońca wraz z przypomnieniem, że odbywa się ona w dni powszednie poza niedzielami i uroczystościami. Wśród jej uczestników znajduje się zarówno dzieci, młodzież, jak i dorośli. Odrębną celebrację z udziałem grupy dziecięco-młodzieżowej poleca się w większych parafiach. W założeniach praktyki w Kościele plockim (1991 r.) udział we Mszy roratniej to szczególne zadanie podczas formacji sakramentalnej przed uroczystym odnowieniem przyrzeczeń chrzcielnych oraz po bierzmowaniu. Podobnie jak w przypadku Mszy pierwszopiątkowej, polecono w Kościele poznańskim (1970 r.), aby raz w tygodniu alumni seminarium duchownego brali udział w tej

²⁰ *Trzeci synod diecezji kieleckiej*, s. 216.

²¹ *Pierwszy synod prowincji krakowskiej. Communio et communicatio*, Kraków 1992, s. 42; *Chrystus światłem*, s. 127.

²² *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 277; *Statuty drugiego synodu gdańskiego*, s. 144.

²³ *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, s. 18–19; *Lekcjonarz do Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, s. 10–11.

²⁴ J.J. KOPEĆ, *Calendario mariano pollacco*, „La sapienza della croce” 3 (1988), s. 300–301; E. ZDEB, *Dzieje rorat w Polsce*, RTSO 1 (1968), s. 317–318.

²⁵ *Przywileje liturgiczne*, nr 3, w: *Lekcjonarz mszalny*, t. VI, Poznań 2004, s. 42.

Mszy w kościele katedralnym²⁶. W nawiązaniu do początków praktyki roratniej w metropolii krakowskiej, podniesiono postulat (1983 r.), aby rozpocząć starania w Stolicy Apostolskiej o zezwolenie na celebrację rorat także w niedziele Adwentu²⁷. Szczegółowe zasady adwentowej Mszy maryjnej w życiu Kościoła partykularnego dotyczą zachowania w jej trakcie adwentowej liturgii słowa i codziennej homilii. Ta ostatnia powinna opierać się na liturgii słowa oraz łączyć w sobie wątki oczekiwania na uroczystość Narodzenia Pańskiego, powtórnego przyjścia Chrystusa oraz czci dla Bogarodzicy²⁸. W ten sposób w życiu Kościołów partykularnych, pod wpływem ducha Kościoła powszechnego, podejmuje się systematykę formacji biblijnej poprzez liturgię słowa dni powszednich podczas tego rodzaju częstej Mszy okolicznościowej²⁹. Ubogacenie symboliki tej Mszy to również zastosowanie światła w postaci licznych świec wraz ze specjalną świecą roratnią w kościele oraz lampionów w rękach zarówno dzieci, młodzieży, jak i dorosłych³⁰. Zachowanie proporcji pomiędzy tą symboliką, a celebracją liturgiczną i głoszeniem słowa Bożego uwydatniono także w Kościele katowickim (1975 r.)³¹. Innego rodzaju sposoby pogłębienia udziału w tej Mszy, zaproponowano nadto w Kościele warszawskim (1974 r.), a polegały na użyciu rzutnika z ekranem dla wyświetlania obrazów liturgicznego misterium³².

3.2.2. Pozostałe Msze wotywno o NMP

Szereg Mszy wotywnych o Najświętszej Maryi Pannie łączy się z dziełem odnowy narodu, świata i Kościołów lokalnych³³. W Polsce np. we wszystkie soboty wprowadzono od 1961 r. wotywę maryjną w związku z Wielką Nowenną i przygotowaniem do tysiąclecia chrztu³⁴. Jednakże jej kontynuacja trwała następnie przez

²⁶ *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 207–208, 258–259; *Wiara, modlitwa i życie*, s. 72; *Duszpasterski synod archidiecezji krakowskiej*, s. 344, 491 (t. I); *Chrystus światłem*, s. 123, 131; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej*, s. 132, 262–263; *Drugi synod diecezji lubelskiej*, s. 94; *Uchwały synodu archidiecezji w Lubaczowie*, s. 79; *Pierwszy synod diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin 1990, s. 95; *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 109.

²⁷ *Pierwszy synod prowincji krakowskiej*, s. 46.

²⁸ *Statuty drugiego synodu gdańskiego*, s. 87; *Duszpasterski synod archidiecezji krakowskiej*, s. 491 (t. 1); *Drugi synod archidiecezji gnieźnieńskiej*, s. 46; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej*, s. 102, 132; *Chrystus światłem*, s. 123, 131; *Uchwały synodu archidiecezji w Lubaczowie*, s. 79; *Synod archidiecezji wrocławskiej*, s. 307.

²⁹ OWMR, s. 103 (nr 370).

³⁰ *Pierwszy synod prowincji krakowskiej*, s. 44; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej*, s. 132; *Chrystus światłem*, s. 123; *Uchwały synodu archidiecezji w Lubaczowie*, s. 79; *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 109.

³¹ *Wiara, modlitwa i życie*, s. 68.

³² *Trzeci synod archidiecezji warszawskiej*, s. 93.

³³ KRAKOWIAK, *Msze wotywno*, s. 223–224; G. KUCZA, *Personalistyczny wymiar Eucharystii*, w: ŻĄDŁO (red.), *Eucharystia w życiu*, s. 75–76.

³⁴ R. MICHAŁEK, *Msza święta wotywna o Matce Bożej Królowej Polski w soboty wieczorem*, HD 33 (1964), s. 112.

szereg kolejnych lat³⁵. Spośród wszystkich decyzji Prymasa Polski w sprawie tej wieczornej Mszy z uroczystości Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w soboty szczególnie uwydatnia się w Kościołach partykularnych jego pozwolenie z 1966 r. Ponadto podejmuje się tematykę Mszy wotywniej ze wspomnienia Niepokalanego Serca Maryi w pierwsze soboty miesiąca oraz wszelkich wotyww w sanktuariach na mocy specjalnych przywilejów³⁶. Celebrację Mszy wotywniej o Najświętszej Maryi Pannie pod wezwaniem Uzdrawienia Chorych w patronalny dzień chorych (6 lipca) poleca się w Kościele krakowskim (1979 r.)³⁷.

4. Msze za zmarłych

Zestaw tekstów na Msze za zmarłych po II Soborze Watykańskim zachował tradycyjnie swoje uszeregowanie w postaci Mszy pogrzebowych, Mszy w rocznicę śmierci lub pogrzebu oraz Mszy w różne wspomnienia zmarłych. Te ostatnie zawierają całe zestawy tekstów mszalnych do wyboru, zależnie od okoliczności życia zmarłego. Istotne wzbogacenie tychże tekstów nastąpiło ponadto dzięki zamiennym formułom na okres wielkanocny oraz poprzez wprowadzenie antyfon, modlitw i liturgii słowa na Mszę w czasie pogrzebów dzieci (por. KL 82). Zniesiono także specjalne Msze w trzeci, siódmy i trzydziesty dzień po śmierci lub pogrzebu oraz inne rocznice, a uwydatniono pierwszą rocznicę śmierci³⁸.

4.1. Msza pogrzebowa

Nazwa i pojęcie Mszy pogrzebowej podczas pogrzebu wciąż jeszcze wymaga odkrywania swojego właściwego znaczenia. Firmy pogrzebowe na nekrologach prawie wyłącznie używają nazwy Mszy żałobnej. Jednakże nie tyle żałobę, ale nadzieję i oczyszczenie z grzechów poprzez Mszę pogrzebową wyrażają z nową mocą po II Soborze Watykańskim odpowiednie teksty mszalne oraz fioletowy kolor szat liturgicznych. Celebracja tej Mszy w powyższej formie może się odbywać we

³⁵ PRYMAS POLSKI, *Zezwolenie na Mszę św. wotywną o Matce Bożej Królowej Polski „Praeposuit eam Dominus” lub „Gaudemamus” we wszystkie soboty w połączeniu z wieczornym nabożeństwem maryjnym*, w: T. PIERONEK (red.), *Prawodawstwo Kościoła w Polsce*, t. I, Warszawa 1971, s. 111–112.

³⁶ *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 208; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej*, s. 146; *Pierwszy synod diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, s. 95; *Uchwały synodu archidiecezji w Lubaczowie*, s. 105.

³⁷ *Duszpasterski synod archidiecezji krakowskiej*, s. 517 (t. I).

³⁸ K. KONECKI, *Teologia liturgii Mszy za zmarłych*, w: NADOLSKI (red.), *Mszał księga*, s. 208–209; J. DECYK, *Rzeczywistość eschatyczna człowieka według modlitw za zmarłych Mszału rzymskiego Pawła VI*, Warszawa 1995, s. 137–138; B. BODZIOCH, *Muzyka w Mszach za zmarłych*, „Liturgia Sacra” 4 (1998), nr 2, s. 266–267; K. KONECKI, *Euchologia modlitw za zmarłych w Mszale rzymskim Pawła VI*, w: KRAKOWIAK, PAŁĘCKI (red.), *Studia liturgiczne*, s. 55–56; P. DE CLERCK, *La mort, une Pâque*, LMD (2009), nr 257, s. 22–23.

wszystkie dni z wyjątkiem jedynie Wielkiego Czwartku i Triduum Paschalnego, niedziele Adwentu, Wielkiego Postu i Wielkanocy oraz obowiązujących uroczystości. Podczas pogrzebu w niedziele te i uroczyste dni należy posługiwać się Mszą danego dnia. Poza tym swoją głębią przemawia także biały kolor szat liturgicznych podczas Mszy pogrzebowej dzieci oraz podczas pogrzebu dorosłych, jeśli np. było to życzeniem samego zmarłego. W praktyce duszpasterskiej celebrację Mszy pogrzebowej poprzedza ponadto w niektórych przypadkach lub nawet zastępuje Msza po otrzymaniu wiadomości o zgonie z zastosowaniem odpowiednich tekstów mszalnych. Można ją jednakże sprawować nie we wszystkie dni, jak Mszę pogrzebową³⁹.

W życiu Kościołów partykularnych Msza pogrzebowa, tak jak każda Msza święta to przede wszystkim duchowa pomoc zmarłym oraz umocnienie żyjących (por. KL 47; KDK 38). W głównej mierze Mszy pogrzebowej w Kościołach partykularnych dotyczą także pozwolenia na jej celebrację w godzinach popołudniowych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych oraz prawa do binacji w tym przypadku. Do opracowania diecezjalnej edycji z 1969 r. dla liturgii Mszy za zmarłych nawiązano również w Kościele kieleckim (1992 r.)⁴⁰. Tym samym w życiu Kościołów partykularnych potwierdza się spuścizna wiary Kościoła powszechnego, że śmierć staje się udziałem w misterium paschalnym mocą chrztu oraz wszczęcia w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, a Eucharystia podczas pogrzebu w szczególności sposób uobecnienia Jego Ofiarę Paschy za zmarłych dla oczyszczenia duszy oraz przynosi pociechę żyjącym dzięki nadziei i jedności wszystkich członków Chrystusa w Kościele. Potwierdzenie zyskuje także spuścizna wiary Kościoła powszechnego, że dzięki Eucharystii zmarli z Chrystusem przechodzą do życia wraz z przyjęciem do grona świętych i wybranych w niebie, a w ciele oczekują błogosławionej nadziei przyjścia Chrystusa i zmartwychwstania umarłych⁴¹. W 1975 r. rozpatrzono w Kościele katowickim ponadto szczegółowe zasady liturgii Mszy pogrzebowej w niedziele zwykłe. Polecono w tymże Kościele partykularnym zachować podczas pogrzebu celebrację Mszy św. niedzielnej wraz z jej liturgią słowa i psalmem responsoryjnym. Nazwano tę praktykę tradycją wrocławską⁴². Poprzez taką praktykę powyższe Kościoły partykularne zdają się nie korzystać w pełni według normy Koś-

³⁹ A. LABUDDA, *Teologia Mszy pogrzebowej „presente corpore”*, RBL 33 (1980), s. 153; Z. WIT, *Pastoralne problemy nowego „Ordo exsequiarum”*, CzWD 53 (1979), s. 23; L. SZEWCZYK, *Homilia pogrzebowa*, w: KRAKOWIAK, PAŁECKI (red.), *Studia liturgiczne*, s. 107–108; K. MATWIEJUK, *Tajemnica paschy Chrystusa w obrzędach pogrzebowych*, „Anamnesis” 12 (2006), nr 4, s. 63–64; I. LECOINTE, *Rituel des funérailles et proposition de la foi*, LMD (2009), nr 257, s. 43–44; Cz. KRAKOWIAK, *Pogrzeb chrześcijański*, w: ŚWIERZAWSKI (red.), *Sakramenty i sakramentalia*, s. 324–325, 330.

⁴⁰ *Synod diecezji wrocławskiej*, s. 98–99; *Wiara, modlitwa i życie*, s. 60; *Czwarty synod diecezji tarnowskiej*, s. 107; *Chrystus światłem*, s. 113; *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 63; *Trzeci synod diecezji kieleckiej*, s. 213.

⁴¹ OWMR, s. 105 (nr 379); *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 1, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2006, s. 10.

⁴² *Wiara, modlitwa i życie*, s. 60.

ciola powszechnego z możliwości celebracji Mszy pogrzebowej w niedziele zwykłe. Zarazem jednak uwzględniają racje duszpasterskie oraz inną normę w Kościele powszechnym, że Mszy pogrzebowej nie sprawuje się w uroczystości obowiązujące albo w ogóle sprawuje się ją w innym dniu poza pogrzebem z zachowaniem samej liturgii słowa, a bądź co bądź, każda niedziela zobowiązuje wiernych do udziału we Mszy św. W niczym to także zdaje się nie uszczuplać znaczenia pierwszego miejsca Mszy pogrzebowej wśród Mszy za zmarłych, oczyszczenia zmarłego z grzechów poprzez Eucharystię i symboliki związku Mszy pogrzebowej z obrzędem ostatniego pożegnania⁴³.

Co do szczegółowej kwestii koloru szat liturgicznych podczas mszalnej celebracji pogrzebowej i innych Mszy za zmarłych, fiolet w miejsce czerni polecono już w 1967 r. w Kościele wrocławskim⁴⁴. Do tej pory jednak w Kościele powszechnym zachowuje się obydwaj kolory szat liturgicznych ze wskazaniem na pierwszeństwo fioletu⁴⁵.

4.2. Msze w pierwszą rocznicę śmierci i w różne wspomnienia zmarłych

Msza w pierwszą rocznicę śmierci nawiązuje do tradycji przeżywania przez rok szczególnej pamięci i zadumy po zmarłych przez ich bliskich. Nawiązuje także do symboliki powracania do określonego dnia w roku jak przy przeżywaniu uroczystości, świąt i wspomnień świętych, szczególnie w dniu ich śmierci, a zarazem narodzin dla nieba. W ten sposób wydarzenia śmierci, zwłaszcza bliskich zmarłych, zyskują swoją szczególną obecność. W odniesieniu do pozostałych Mszy za zmarłych wymowy nabiera nazywanie ich Mszami w różne wspomnienia zmarłych. W ten sposób wspominanie zmarłych podczas Mszy, oprócz modlitwy za zmarłych, włącza ich świadectwo w uobecnianie dzieła zbawienia i anamnezę Eucharystii. Nie oddaje głębi tej rzeczywistości nazywanie tychże Mszy za zmarłych Mszami zwykłymi lub codziennymi⁴⁶. Wraz z całym bogactwem tekstów mszalnych celebracja Mszy w pierwszą rocznicę śmierci może się odbywać po II Soborze Watykańskim we wszystkie dni z wyjątkiem niedziel, uroczystości i świąt oraz Środy Popielcowej, Wielkiego Tygodnia i Wspomnienia wszystkich wiernych zmarłych. Na znaczenie tejże Mszy zwraca uwagę także możliwość jej celebracji w dni oktawy Narodzenia Pańskiego i dni powszednie przed Wielkim Tygodniem. Na inne tzw. Msze codzienne w różne wspomnienia zmarłych pozwalają zasadniczo dni powszednie okresu zwykłego⁴⁷.

⁴³ OWMR, s. 105 (nr 380); *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, s. 12 (nr 6).

⁴⁴ *Synod diecezji wrocławskiej*, s. 110.

⁴⁵ OWMR, s. 95 (nr 346 d, e).

⁴⁶ J. JANICKI, *Teologia modlitw za zmarłych w Mszale rzymskim Pawła VI i w liturgii godzin*, RBL 33 (1980), s. 114–116; S. SIRBONI, *Il culto dei defunti*, RiPL 31 (1993), nr 4, s. 64–65; KONECKI, *Eucho-logia modlitw*, s. 51–52.

⁴⁷ OWMR, s. 105 (nr 381).

W życiu Kościołów partykularnych wskazuje się przede wszystkim na znaczenie Mszy w różne wspomnienia zmarłych. Lecz zarazem w Kościele wrocławskim — 1967 r., poznańskim — 1970 r. i warszawskim — 1974 r., polecono umiarkowanie w ich celebracji z uwagi na posoborowe bogactwo Mszy z dni powszednich oraz wagę przeżywania okresów roku liturgicznego. Jednocześnie uwytatnia się przy tej okazji formację wiernych, że każda Msza św. przynosi zmarłym zbawienne owoce⁴⁸. Nie przypadkiem polecenie umiarkowania w celebracji Mszy w różne wspomnienia zmarłych w życiu Kościołów partykularnych spotyka się także z dodatkowym zastrzeżeniem na szczeblu Kościoła powszechnego w następującym brzmieniu: „[Msze te] można sprawować (...) pod warunkiem, że rzeczywiście ofiaruje się je za zmarłych”⁴⁹. Ponadto trudno jednoznacznie określić, jaki charakter pod względem tekstów liturgicznych znamionuje niektóre Msze za zmarłych w Kościele plockim (1991 r.) i poznańskim (1993 r.). Są to celebacje z udziałem dzieci w listopadzie podczas ich formacji do uroczystego odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych oraz Msze w rocznice śmierci⁵⁰. Precyzji w określeniu Mszy w rocznicę śmierci lub pogrzebu, wymaga również jedna z praktyk w Kościele wrocławskim w dobie 1967 r.⁵¹ Wydaje się, że nie wiadomo, czy powyższe określenia Mszy za zmarłych w Kościołach partykularnych, według nazewnictwa przyjętego w Kościele powszechnym, oznaczają Msze w pierwszą rocznicę śmierci oraz Msze w różne wspomnienia zmarłych, a te ostatnie można sprawować tylko w dni powszednie okresu zwykłego⁵². Chyba, że także do Mszy za zmarłych można odnieść następującą normę w Kościele powszechnym:

Gdy zajdzie jakaś poważniejsza potrzeba lub wymaga tego dobro wiernych, Mszę odpowiadającą tej potrzebie można sprawować na polecenie lub za zgodą biskupa diecezjalnego we wszystkie dni, z wyjątkiem uroczystości oraz niedziel Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego, dni Oktawy Wielkanocy, Wspomnienia wszystkich wiernych zmarłych, Środy Popielcowej i Wielkiego Tygodnia⁵³.

W podsumowaniu można stwierdzić, że Msze okolicznościowe i za zmarłych wymagają w życiu Kościoła partykularnego zarówno ich zachowania, jak i odpowiedniego ukształtowania na mocy tradycji oraz aktualnych zapotrzebowań.

- 1) Podejmowanie wraz z dziełem synodów przez Kościoły partykularne, szczególnie diecezji, tematyki Mszy okolicznościowych i za zmarłych przekonuje, że Kościoły te szczegółowo dokonywały refleksji nad całokształtem swojego życia. W latach 1967–1994 synody odbyły się kolejno w Kościołach partykularnych

⁴⁸ *Synod diecezji wrocławskiej*, s. 110; *Statuty archidiecezjalnego synodu poznańskiego*, s. 156; *Trzeci synod archidiecezji warszawskiej*, s. 114.

⁴⁹ OWMR, s. 105 (nr 381).

⁵⁰ *Uchwały czterdziestego drugiego synodu plockiego*, s. 109; *Poznański synod archidiecezjalny*, s. 296.

⁵¹ *Synod diecezji wrocławskiej*, s. 110.

⁵² OWMR, s. 105 (nr 381).

⁵³ *Tamże*, s. 104 (nr 374).

diecezji (archidiecezji): Włocławek, Poznań, Gdańsk, Warszawa, Katowice, Kraków, Gniezno, Tarnów, Częstochowa, Lublin, Koszalin-Kołobrzeg, Lubaczów, Płock, Kielce, Wrocław. Po dwa synody odbyły się w Kościołach włocławskim i poznańskim, a Kościół krakowski oprócz archidiecezjalnego odbył także synod prowincjalny. Ponadto w tymże okresie przygotowaniem do synodu plenarnego zajął się ogół Kościołów partykularnych diecezji polskich. Z tradycji i doświadczenia tychże Kościołów mogły korzystać także inne Kościoły partykularne już po 1994 r. zarówno w dziedzinie podejmowania synodów, jak i oddziaływania na teorię i praktykę celebracji Mszy okolicznościowych i za zmarłych.

- 2) W Kościołach partykularnych uwidacznia się zachowanie praktyki różnych rodzajów Mszy okolicznościowych i za zmarłych. Odwołuje się w tym względzie do teologicznego znaczenia czy do upowszechniania udzielania określonych sakramentów podczas Mszy, do formacji sakramentalnej i eucharystycznej wiernych, także dzieci. Dąży się jednak do uniknięcia niebezpieczeństwa tak lekceważenia, jak i przeceniania tychże Mszy według odpowiednich tekstów mszalnych. Wśród odpowiednich dni do celebracji Mszy okolicznościowych i za zmarłych wskazuje się zarówno stałe terminy, jak i specjalne inicjatywy duszpasterskie, szczególnie danego Kościoła partykularnego. Podkreśla się znaczenie odpowiedniej pory celebracji, zwłaszcza Mszy pogrzebowej, oraz właściwe korzystanie z prawa do celebracji przez tego samego prezbitera drugiej czy trzeciej Mszy w ciągu jednego dnia. Niektóre sformułowania i ich użytek w Kościołach partykularnych wymagają doprecyzowania i określenia, czy dotyczą odpowiednich tekstów mszalnych, czy samej intencji mszalne, szczególnie za zmarłych. Szerok sposobności do celebracji Mszy okolicznościowych i za zmarłych znajduje zastosowanie w wielu Kościołach partykularnych, ale zdarzają się i tak osobliwe, jak Msza o Miłosierdziu Bożym w III piątek miesiąca.
- 3) W życiu Kościołów partykularnych swoje znaczenie zachowuje odpowiednie ukształtowanie Mszy okolicznościowych i za zmarłych. W dużej mierze łączy się je z odpowiednią formacją duchowieństwa. Ukształtowanie to dotyczy szczególnie liturgii słowa wraz z homilią. Podczas celebracji Mszy wotywnych przez kilka kolejnych dni, zwłaszcza adoracji eucharystycznej, wskazuje się na ubogacenie zestawu tekstów mszalnych poprzez dobór także innych Mszy na zasadzie podobieństwa ich tematyki. Odpowiednie ukształtowanie podczas Mszy o Najświętszej Maryi Pannie w Adwencie obejmuje symbolikę światła. Może zadziwiać wskazywanie już w 1967 r. na fioletowy kolor szat liturgicznych podczas Mszy za zmarłych. Trudno jednak do końca wnikać w sposób zastosowania podczas Mszy rzutnika z obrazami liturgicznego misterium.
- 4) Aż nadto bez precedensu pozostaje postulat w jednym z Kościołów partykularnych uzyskania pozwolenia u Stolicy Apostolskiej na celebrację jednej z Mszy wotywnych w niedzielę Adwentu. Trudno pod względem duszpasterskim może z czasem następować praktyka Mszy o NMP Królowej Polski w sobotę wiecz-

rem z uwagi na rozpoczęcie już niedzieli i Mszy niedzieli. Własna tradycja w jednym z Kościołów partykularnych dotyczy również Mszy podczas pogrzebu w niedziele zwykłe.

Occasional masses and for the death in the life of local Church

Summary

Documents of Synods in Poland relate to many aspects of life of the local church. The were local Synods in 15 dioceses and II Polish Plenary Synod in period 1967–1994. In documents of this synods we can read about masses celebrated on the different occasion and for the dead.

Such masses should be celebrated with regard to the spiritual good of the faithful. This masses support special occasions of prayer and some pastoral actions. In synodal documents is stressed the need to preserve important periods of the liturgical year.

Local Synods were spoken about ritual masses connected with celebrating sacraments and sacramentals. The sacraments should be celebrated during the mass. It's important to well prepare for the celebration of Mass with marriage and for the mass in the home of sick

There are some mass forms in different needs: for the peace, for the unity of Christians, and other. Priests are encouraged to celebrate the votive Mass, for example: Mass on Sacred Heart of Jesus, Mass of Divine Mercy, Mass on the Holy Spirit. There is many occasion to celebrate Mass of the Blessed Virgin Mary (in Advent, on Saturdays).

In Masses for the dead, especially the funeral and the first anniversary is shown spiritual assistance for dead and the strengthening of the living. The masses for the dead should be celebrated taking account of the wealth and the scheme of the Mass texts weekdays of Ordinary Time.

